

nonc errorem redargui voluisti, sicut iam multi libere
sunt, et alii libenter, et sive per sacramentum sancti
baptismi sui, sive per sacramentum contritionis spiritus et
cordis, contra et humilia, in dolore poenitentiae, remis-
sione peccatorum et blasphemiarum earum, quibus per
ignominiam se offenderunt, accipere mereantur. Tamen
enim vultis praehocari misericordis et potestas tua et ver-
tas baptisimi tui, clavisque regni coelorum in sancta Ec-
clesia tua, ut nec de illis desperandum sit, quando in
hac terra per tuam patientiam vivunt, postquam scientes
paratum matrem sit facta, et se sentit vel dicit, propter
aliam temporalem et terrenam commoditatis consuetudi-
nem vel adeptionem in illa carnalis professione detinen-
tu, et ad tuam ineffabilem doctrinam salutem increpatu tua
correctionibus faciant, et omnibus carnalis vitis illecebris
celestem vitam extremamque praeparant.

XLVIII. O Domine misericors et
misericors, longum et multum miseratus es, et verax
pluribus, et totum vultu tuo, et non desinas peccatores
quosdam et revertatur et vivat, quia peccatus corripit,
et non desinas peccatores, ut rebus malis credant in te.
Domine, quia peccatus tuus, et misericordia tua, et
quodammodo in malis, et in die iudicis revelabitur
sua opera, secundum quod unicuique secundum opera
sua, qui in qua die conversus fuerit homo a nequitia sua
et misericordiam et veritatem tuam, omnes iniquitates
suae, et non desinas peccatores, ut rebus malis credant in te.
Domine, quia peccatus tuus, et misericordia tua, et
quodammodo in malis, et in die iudicis revelabitur
sua opera, secundum quod unicuique secundum opera
sua, qui in qua die conversus fuerit homo a nequitia sua
et misericordiam et veritatem tuam, omnes iniquitates
suae, et non desinas peccatores, ut rebus malis credant in te.

SECUNDINI MANICHÆI

EPISTOLA

AD AUGUSTINUM.

MANICHÆI DOCTRINAM COMMENDAT TUETURQUE CUM CATHOLICÆ FIDEI REPREHEN-
SIONE, INDIGNE FERENS QUOD EAM SCRIPTIS OPFUGNET AUGUSTINUS, QUEM A
MANICHÆO TIMORE QUODAM ET HONORIS CUPIDITATE DEFECISSE INSIMULAT, ATQUE
UT AD ILLIUS SECTAM TANDEM REDEAT, EXHORTATUR.

I. « **HABEO** et ago gratias ineffabili ac sacratissimæ Ma-
jestati, ejusque primogenito omnium luminum regi Jesu
Christo, habeo gratias et supplex sancto refero Spiritui,
quod dederint præbuerintque occasionem, qua ego secu-
rus salutarem tuam egregiam Sanctitatem, Domine merito
laudabilis et unice percolende. Nec mirum: sunt enim ad
omnia bona præstanda et ad omnia mala arcenda satis
aptissimi, quique tuam benevolentiam suis defendant
propugnaculis, eripiantque ab illo malo, non quod nihil
est, aut quod factione passioneque mortalium gignitur,
sed quod paratum est ut veniat. Væ autem illi qui se eidem
præbuerit occasionem. Nam dignus es, qui ab iisdem ta-
lia munera consequaris, eidemque veritatis tuæ nutritores
efficiantur, vere lucerna, quam in cordis tui candelabro
dextera posuit veritatis, ne furis adventu thesauri tui di-

lapidetur patrimonium : jubeantque sine lapsu illam manere domum, quam tu non super erroris arenam, sed super scientiæ lapidem collocasti : illumque a nobis repellant atrocem spiritum, qui hominibus timorem immittit et perfidiam ; ut animas avertat ab angusto tramite Salvatoris : cujus omnis impetus per illos principes funditur, contra quos se Apostolus in Ephesiorum Epistola certamen subiisse fatetur¹. Dicit enim se non contra carnem et sanguinem habere certamen, sed adversus principes et potestates, adversus spiritalia nequitiae, quæ sunt in coelestibus. Et re vera, quis enim contra arma habeat, nisi contra armatum, adversus illum qui movetur ? Ut enim hominum corpora arma peccati sunt, ita salutaria præcepta arma justitiæ². Hoc Paulus, hoc ipse testatur Manichæus. »

II. « Non ergo armorum pugna est, sed spirituum, qui iisdem utuntur. Pugnant autem animarum gratia. Horum in medio posita est anima, cui a principio natura sua dedit victoriam. Hæc si una cum spiritu virtutum fecerit, habebit cum eo vitam perpetuam, illudque possidebit regnum, ad quod Dominus noster invitat : si vero ab spiritu vitiorum incipiat trahi, et consentiat, ac post consensum poenitudinem gerat, habebit harum sordium indulgentiæ fontem. Carnis enim commixtione ducitur non propria voluntate. At si cum se ipsam cognoverit, consentiat malo, et non se armet contra inimicum, voluntate sua peccavit. Quam si iterum pudeat errasse, paratum inveniet misericordiarum auctorem. Non enim punitur quia peccavit, sed quia de peccato non doluit ? At si cum eodem peccato sine venia recedat, tunc excludetur, tunc virgini stultæ comparabitur, tunc hæres erit sinistræ manus, tunc a Domino pelletur ex convivio nuptiarum, nigrarum causa vestium, ubi fletus erit et stridor dentium, ibitque cum diabolo ad

¹ Ephes. vi, 12. — ² Rom. vi, 13.

ignem originis ipsius ; quem tua mira prudentia aut ex Archangelo factum memorat, aut nihil esse fatetur. Cur ergo regnabunt justi, cur Apostoli et Martyres coronabuntur ? Totum propterea, quia vicerunt nihil ? O quantum frustratur vincentis potentia, cum adversarius nullius virtutis esse prædicatur ! Muta quæso sententiam, depone Punicæ gentis perfidiam, et recessionem tuam ad veritatem, quæ per timorem facta est, converte : noli his mendaciis te excusare. »

III. « Legit enim aliquanta exile meum et qualecumque Romani hominis ingenium, reverendæ tuæ dignationis scripta, in quibus sic irasceres veritati, ut philosophiæ Hortensius. Hæc itaque cum suspensio animo agilique oculo iterum iterumque repetissem, summum inveni ubique oratorem et deum pene totius eloquentiæ ; nusquam vero comperi Christianum : et armatum quidem contra omnia, affirmantem vero nihil : cum te magis scientia peritum debueris ostendere, non sermone. Illud vero tacere non possum tuæ patientissimæ Sanctitati : visus enim mihi es, et pro certo sic est, et nunquam fuisse Manichæum, nec ejus te potuisse arcana incognita secreti cognoscere, atque sub Manichæi nomine persequi te Annibalem atque Mithridatem. Ego namque fateor non tali diligentia nec tanta industria Anicianæ domus micare marmora, quanta tua scripta perlucent eloquentia. Hanc si voluisses veritati concordare, magnum utique nobis extitisset ornamentum, Noli, rogo, contra tuam venire naturam, noli esse erroris lancea, qua latus percutitur Salvatoris. Vides enim illum et in omni mundo et in omni anima esse crucifixum, quæ anima nunquam habuit succensendi naturam. Et tu igitur qui ex ipsa es, dimitte, quæso, jam vanas incusationes, superfluas relinque controversias. Tanto tempore cum parente tuo in medio tenebrarum constitutus, nunquam

subsannasti: in medium solis ac lunæ inventus es accusator. Quis igitur tibi patronus erit ante justum tribunal Judicis, cum et de sermone et de opere cœperis te teste convinci? Persa quem incusasti, non aderit. Hoc excepto, quis te flentem consolabitur? Quis Punicum salvabit? An emendatum in Evangelio est, quod spatiosa via non deducat in interitum¹? An falsum in Paulo est, quod operum singuli suorum non erunt reddituri rationem? O utinam a Manichæo recedens, academiam petiisses, aut Romanorum bella, qui omnia superarunt, interpretatus fuisses: quam magna ibi, quam egregia comperisses, et non castus homo utique totius pudicitiae et paupertatis, isse ad Judæorum gentes barbaras moribus: cum præceptis inseris fabulas, et adducis uxorem fornicariam, et, « Facies filios fornicariæ, » et, « Fornicando fornicabitur terra a Domino, » et, « Non lavabis manus post coitum conjugis³, » et, « Mitte manus super femur meum⁴, » et, « Macta et manduca⁵, » et, « Crescite et multiplicamini⁶. » An tibi leones in lacu placuerunt⁷, quia cavæ non erant? An tibi sterilitas Saræ doluit, cujus pudoris distractor maritus sororem fingens extiterat⁸? Sed forte post Daretis et Entelli certamen⁹, Jacob et ipsius pammachiam expectare volueras¹⁰? An numerum Amorrhæorum¹¹, an pancarpum in arca Noë conspicere disposueras¹²? Novi ego te hæc semper odio habuisse, novi ego te semper magna amavisse, quæ terras desererent, quæ coelos peterent, quæ corpora mortificarent, quæ animas vivificarent. Quis igitur ille est, qui te repente mutavit? »

IV. « Quanquam hæc Tuæ Sanctitati dicere nimis absur-

¹ Matth. vii, 13. — ² Rom. xiv, 12. — ³ Osee, i, 2. — ⁴ Gen. xxiv, 2, et xlvii, 29. — ⁵ Act. x, 14. — ⁶ Gen. i, 28. — ⁷ Dan. vi, 16. — ⁸ Gen. xii, 13 et xx, 5. — ⁹ Virg. Æneid. lib. v. — ¹⁰ Gen. xxxii, 24. — ¹¹ Josue, x, 5. — ¹² Gen. vii, 7.

dum sit. Ipse enim non ignoras quam pessimus sit, quamque malignus, quique etiam tanta calliditate adversus fideles et summos viros militat, ut et Petrum coegerit sub una nocte tertio Dominum negare¹, et eidem resurgenti Thomam non permiserit credere²: quæ tamen vulnera curata sunt indulgentiæ medicina. Illud vero quam audacter molitus sit: ut domino optimum semen seminanti, ille zizania miscuerit³, et tanto pastori Iscariotem rapuerit; et ut ad ultimum crucis supplicium veniretur, in perniciem ipsius Scribas Pharisæosque accenderit, ut Barrabam dimitti clamarent, et Jesum crucifigi. Evasimus igitur, quia spiritalem secuti sumus Salvatorem. Nam illius tantum erupit audacia, ut si noster Dominus carnalis foret, omnis nostra fuisset spes amputata. Et tamen ne ipso quidem crucis opprobrio potuit satiari⁴: quinimo insaniens, hinc coegit spinis coronari, illinc aceto potari⁵; hinc militum lancea percuti, illinc sinistri latronis ore blasphemari⁶. At postea tantum ejus crevit iniquitas, ut et ipso et Apostolis ejus illuc ascendentibus diversas componeret quæstiones⁷, sub eorum, quod pejus est, nomine superstitiosis omnibus, id est, catholici vocabuli dividens dignitatem. Omitto namque quatenus unumquemque discipulorum adversus magistros armaverit, quatenus Hymenæum, quatenus Alexandrum deceperit, quæ apud Antiochiam, quæ apud Smyrnam, quæ apud Iconium commiserit⁸: illa nunc addo quæ præsens actitat multitudo, a qua tantum virtus procul est, quantum populo clausa est. Nec enim virtus est ad quam turba pervenit, et turba quam maxime foeminarum. Sed vereor clandestina eorum publicare, ne ab aliis ordita crimina gementur.

¹ Matth. xxvii, 75. — ² Joan. xx, 27. — ³ Matth. xiii, 25. — ⁴ Id. xxvii, 29. — ⁵ Luc. xxiii, 37. — ⁶ Joan. xix, 34. — ⁷ Luc. xxiii, 39. — ⁸ 1 Tim. i, 20.

Quantum sapientum est utrumque ferre, utrumque ridere; et ad illud tantum niti, quod beatitudinem conciliat, quod parturit vitam. »

V. « Et tamen iterum atque iterum supplex deprecor, oro etiam atque etiam obsecro, primum quidem veniam largiri digneris si quo sermone fuerit tuum titillatum aureum pectus: ardore enim hoc nimio feci, quia nolo te a nostro grege divelli, a quo etiam ego ipse aberrans pene perieram, nisi cito me de iniqua communionis tulissem natura. Deinde ut concilies te illi, quæ in te nihil deliquit: redeas ad illam, quæ tibi et in dierum culpam, non erit succensura. Nec enim septies tantum novit ignoscere: quinimo habet et ligandi et solvendi potestatem. Noli te fingere palpare, qui dudum vidisti: noli velle discere, qui potes docere. Dimitte hominum gloriam, si vis Christo placere. Temporibus nostris renova Paulum, cui cum legis judaicæ doctor esset, consecutus a Domino apostolatus gratiam, quæ putabat commoda, contempsit ut stercora, ut Christum lucrifaceret¹. Subveni animæ tuæ tam lucidæ: quia ignoras quali sit fur hora venturus. Noli ornare mortuos: quia vivorum es ornamentum. Noli comes esse lati itineris, quia Amorrhæum expectat: sed ad arctam festina viam, ut consequaris vitam æternam. Desine, quæso, utero claudere Christum, ne ipse rursus utero concludaris. Desine duas naturas facere unam: quia appropinquat Domini iudicium. Væ qui accipient, qui quod dulce est, in amaritudinem transferunt. »

VI. « Sed si dubitas de principio, si ambigis de pugnae exordio, poterit diurno tractatu pacificoque colloquio reddi ratio. Illud tamen notum facio tuæ sagacissimæ bonitati, quia sunt quædam res quæ exponi sic non possunt ut intelligantur: excedit enim divina ratio mortalium

¹ Philip. in, 5.

pectora: ut puta hoc ipsum, quomodo sint duæ naturæ, aut quare pugnaverit qui nihil poterat pati: nec non etiam de sæculo novo, quod idem memorat, quia præcisissimæ illius terræ motibus hoc ædificetur. Quis autem admittat inter divina præcidi, scilicet nisi figuram facias interpretantis ad auditorem, quia ab hoc verba præciduntur, et in illo componuntur. Et quamvis tractator multa dixerit, quæ teneat apud se auditor, tamen a tractatore non recesserunt: nisi taliter et de illo sentias sæculo, et id quod dicitur stultum satis et ineptum. Ita quoque et de pugna, quod nisi primo conjicias, quia Deus totus justitia est, ultimum autem facinus est invadere aliena: ad hoc vero cum venerit contraria natura, ille quidem nihil poterat pati, quia præsciens erat, visus fuisset facinori consensisse nisi pugnasset: et ideo magnam opposuit venienti virtutem, uti justitia ipsius nulla pollueretur sacrilegii consensione. Ita enim ab eo justus finitus est, ut nec ipse peccet aliquando, nec aliquando consentiat peccatori. Illud etiam quia Deus in suo regno potens erat in natura, ut omnipotens et iudex. Hæc si quidem ita dicta sunt, non ut ille factus est, sed ut assequi ego non valui¹: adhuc non satis faciunt perfidiæ, nec cæcis sol exortus est, nec surdis vox audita est, nec dapes mortuis præparatæ. Quod autem loca naturis assignari non possunt, hoc est, quod conditio humana inenarrabile vocat atque ineffabile. Salvator autem cui totum facile est, duo hæc dextrum vocat ac lævum, intus ac foris, venite ac recedite. Tu autem conversum facis et pedem ponis, ut est orbis, vita, salus, lumen, lex, ordo, potestas: si vocalem dicis et mutam, longam vocas brevem, quæ naturæ hæc non sonant, duo pro certo significant, et ab invicem separata. »

VII. « Sed tuæ admirandæ sublimique prudentiæ cum

¹ Forte ego valui, delete non.

talia a me exponuntur, tale est quale si Jordanis Oceano
aquam commodet, aut soli lucerna lucem, aut populus
episcopo sanctitatem. Quamobrem ferre oportet quidquid
hæc epistola continet. Nam et ego nisi tuam divinam nos-
sem patientiam, quæ facile cuique condonat, nunquam
taliter scripsissem : quamvis cernas eximios me sensus
summatim tetigisse, plurimumque cavisse, ne tibi multus
viderer. Quocirca hæc fidem penes Tuam reppererint Sancti-
tatem, qualiterque salvemur : alioquin millia voluminum
exinde poteris generare, Domine : merito laudabilis et
unice percolende : vale. »

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA SECUNDINUM

MANICHÆUM

LIBER UNUS¹.

DOCET AUGUSTINUS QUARE MANICHÆI SECTAM RELIQUERIT, EAMQUE EX SECUNDINI
IPSUS EPISTOLA PROLATIS ARGUMENTIS REFELLIT.

I. BENEVOLENTIA² in me quæ apparet litteris tuis, grata
mihi est : sed quam te redamari a me oportet amantem
me, tam tristis sum quod tenaciter inhæcisti suspicionibus
falsis, partim adversus me, partim adversus ipsam quæ
mutari non potest veritatem. Sed quod de animo meo
non verum sentis, facile contemno : hoc enim sentis, quod
etsi in me non agnosco, fieri tamen potest ut sit in homine.
Ergo etiamsi erras in me non tamen ita erras, ut me de
hominum numero eximat tua opinio : quia id de me credis
quod fieri potest in animo humano, etiamsi non sit factum
in animo meo. Non igitur opus est, ut tibi hanc suspicio-

¹ Scriptus circiter annum 405 : Vide *Retract.* lib. II, cap. 10. — ² Vide
D. Guillon, tom. XXII, pag. 131.